

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

"ЗАТВЕРДЖУЮ"

Заступник керівника
(проректор з науково-педагогічної роботи)

М.В. Архашев - *М.В. Архашев* -
08 20 18 року

Економіка праці

робоча програма навчальної дисципліни

Галузь знань
Спеціальність
Освітній рівень
Освітня програма

усі галузі
усі спеціальності
перший (бакалаврський) рівень
усі освітні програми

Вид дисципліни
Мова викладання, навчання та оцінювання

базова
українська

Завідувач кафедри
економіки та соціальних наук

Назарова Галина Валентинівна

Харків
ХНЕУ ім. С. Кузнеця
2018

ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні кафедри економіки та соціальних наук
Протокол № 1 від 27.08.2018 р.

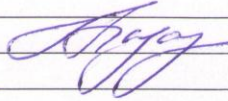
Розробники:

Аграмакова Наталія Володимирівна, к.е.н., доц. кафедри економіки та соціальних наук,

Мішина Світлана Володимирівна, к.е.н., доц. кафедри економіки та соціальних наук,

Семенченко Аліна Володимирівна, к.е.н., викл. кафедри економіки та соціальних наук.

**Лист оновлення та перезатвердження
робочої програми навчальної дисципліни**

Навчальний рік	Дата засідання кафедри – розробника РПНД	Номер протоколу	Підпис завідувача кафедри
2018/2019	27.08.2018	1	

1. Вступ

Анотація навчальної дисципліни: Динамічне середовище функціонування суб'єктів господарювання сприяло посиленню ролі економіки праці в забезпеченні ефективного розвитку їх соціально-трудової сфери. Це обумовило актуальність ґрунтовного вивчення економіки праці. Вивчення дисципліни дає можливість студентові набути досвіду: організації планування, координації, реалізації та контролю соціально-трудових процесів на підприємствах, в організаціях та установах; аналізу трудових показників; виявлення резервів підвищення ефективності використання персоналу, зростання продуктивності праці; удосконалення соціально-партнерських відносин між суб'єктами соціально-трудових відносин; обґрунтування напрямів розвитку ринку праці; аналізу демографічної ситуації в країні.

Мета навчальної дисципліни: вивчення студентами теоретичних засад та набуття практичних навичок організації економіки праці, які є необхідними для вільного володіння практикою прийняття оптимальних рішень щодо функціонування, розвитку та регулювання соціально-трудових відносин на різних рівнях управління.

Курс	2	
Семестр	2	
Кількість кредитів ECTS	5	
Аудиторні навчальні заняття	лекції	30
	семінарські, практичні	30
Самостійна робота		90
Форма підсумкового контролю	іспит	

Структурно-логічна схема вивчення навчальної дисципліни:

Попередні дисципліни	Наступні дисципліни
Інформатика	Менеджмент
Політекономія	Бухгалтерський облік
Мікроекономіка	Маркетинг
Макроекономіка	Фінанси
	Організація праці
	Нормування праці
	Управління трудовим потенціалом
	Ринок праці
	Аудит персоналу
	Проектування трудових процесів
	Демографія
	Кадрове діловодство
	Мотивування персоналу

2. Компетентності та результати навчання за дисципліною:

Компетентності	Результати навчання
Здатність до проектування системи управління соціально-трудовами відносинами	Вміти оптимізувати структуру системи управління соціально-трудовами відносинами
Здатність вирішувати соціально-трудові спори та протиріччя	Виступати арбітром у вирішенні соціально-трудових протиріч
Здатність характеризувати демографічну структуру населення	Аналізувати демографічні показники
Здатність окреслювати перспективи підвищення зайнятості та розвитку ринку праці	Аналізувати показники ринку праці та обґрунтовувати перспективи підвищення зайнятості
Здатність оцінювати рівень продуктивності праці на підприємстві	Виявляти за результатами аналізу резерви підвищення продуктивності праці
Здатність удосконалювати організацію оплати праці на підприємстві	Підвищувати ефективність витрат на оплату праці на підприємстві
Здатність до аналізу трудових показників	Виявляти резерви покращення трудових показників
Здатність до планування трудових показників	Складати плани з праці та контролювати стан їх виконання

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Сутність та макроекономічні аспекти економіки праці

Тема 1. Економіка праці як напрям наукових досліджень та навчальна дисципліна

1.1. *Економіка праці як навчальна дисципліна.* Загальна характеристика економіки праці як науки. Об'єкт, предмет, мета та завдання навчальної дисципліни. Категорійний апарат навчальної дисципліни.

1.2. *Взаємозв'язок навчальної дисципліни "Економіка праці" з іншими дисциплінами.* Зв'язок навчальної дисципліни з економікою праці, управлінням персоналом, економікою підприємства, соціологією праці, фізіологією праці, психологією праці, організацією та нормуванням праці.

1.3. *Етапи становлення та тенденції розвитку економіки праці.* Характеристика етапів становлення економіки праці. Розвиток економіки праці на сучасному етапі в Україні. Трудовий напрям розвитку економічної думки в Україні. Основні показники розвитку економіки України.

Тема 2. Праця як сфера життя людини та провідний чинник економічної діяльності

3.1. *Поняття і сутність категорії "праця".* Сутність економічної категорії "праця". Елементи праці. Навчальні дисципліни, що вивчають поняття праці. Основні форми прояву праці. Зміст і характер праці. Функції праці.

3.2. *Види праці.* Класифікація праці. Характеристика та зміст видів праці. Творча та репродуктивна праця. Фізична та розумова праця. Види праці менеджера з праці та економіста з праці.

3.3. *Мотиви та стимули до праці.* Внутрішні і зовнішні спонукальні сили підвищення трудової активності робітників. Види мотивації та стимулювання праці. Сутність матеріальної та нематеріальної мотивації. Види стимулів до продуктивної праці.

Тема 3. Соціально-трудова відносина як система

3.1. *Сутність та основи державного регулювання системи соціально-трудова відносин.* Сутність поняття "соціально-трудова відносина". Функції держави щодо регулювання соціально-трудова відносин.

3.2. *Елементи системи соціально-трудова відносин.* Система соціально-трудова відносин та її елементи: рівні, предмети, принципи, типи та методи соціально-трудова відносин. Характеристика суб'єктів соціально-трудова відносин.

3.3. *Рівні та предмети соціально-трудова відносин.* Визначення предмета соціально-трудова відносин на індивідуальному, колективному, міжнародному, мезо-, мікро- і макроекономічному рівнях.

3.4. *Типи та види соціально-трудова відносин.* Характеристика типів соціально-трудова відносин: патерналізм, соціальне партнерство, конфлікт, конкуренція, дискримінація.

Тема 4. Населення і трудовий потенціал

4.1. *Населення, показники його чисельності і складу.* Склад трудових ресурсів. Показники демографічного навантаження, показник народжуваності, смертності, шлюбності.

4.2. *Економічна структура населення.* Економічно активне і економічно неактивне населення. Склад економічно неактивного населення за методологією МОП.

4.3. *Сутність, кількісні та якісні характеристики трудового потенціалу.* Визначення поняття "трудова потенціал". Складові трудового потенціалу. Кількісні і якісні характеристики трудового потенціалу. Характеристики трудового потенціалу суспільства, підприємства, працівника.

4.4. *Відтворення населення та формування трудового потенціалу.* Сутність відтворення трудових ресурсів. Види та типи відтворення населення. Фази відтворення населення. Інтенсивне та екстенсивне відтворення населення. Оцінка демографічної та трудоворесурсної ситуації в Україні.

Тема 5. Ринок праці

5.1. *Сутність, функції та елементи ринку праці.* Сутність поняття "ринок праці" та його місце в системі ринкових відносин. Елементи ринку праці та механізм їх взаємодії. Кон'юнктура та особливості ринку праці. Інфраструктура ринку праці.

5.2. *Види і моделі ринку праці.* Сегментація, види та моделі ринку праці. Порівняльна характеристика моделей ринку праці. Американська, шведська і японська моделі ринку праці.

5.3. *Державне регулювання ринку праці в Україні.* Методи та інструменти регулювання ринку праці. Класифікація та порівняльна характеристика методів прямої і непрямої дії.

Тема 6. Регулювання зайнятості населення

6.1. *Поняття про зайнятість.* Сутність зайнятості як соціально-економічної категорії. Форми і види зайнятості населення, їх класифікація. Поняття про зайнятість у практиці Міжнародної організації праці. Показники рівня зайнятості.

6.2. *Сутність та види безробіття.* Причини виникнення та особливості безробіття. Види безробіття. Поняття про зареєстроване безробіття та рівень безробіття за методологією Міжнародної організації праці. Показники рівня безробіття. Методика визначення рівня безробіття служби зайнятості та Міжнародної організації праці.

6.3. *Державне регулювання зайнятості.* Сутність та цілі державної політики зайнятості в Україні. Соціальний захист населення від безробіття. Програми зайнятості.

Тема 7. Соціальне партнерство

6.1. *Сутність "соціального партнерства".* Об'єктивні умови виникнення соціального партнерства. Основні принципи соціального партнерства.

6.2. *Суб'єкти соціального партнерства та їх функції.* Держава як посередник в соціально-партнерських відносинах. Функції найманих працівників та роботодавця в соціально-партнерських відносинах.

6.3. *Система колективно-договірного регулювання соціально-трудових відносин.* Колективно-договірне регулювання як форма організації соціального партнерства. Роль профспілкової організації у вирішенні соціально-трудових протиріч і конфліктів. Генеральна, галузеві, регіональні та колективні угоди.

Змістовий модуль 2. Мікроекономічні аспекти економіки праці

Тема 7. Сутність, фактори та резерви зростання продуктивності праці

7.1. *Сутність, методи та показники вимірювання продуктивності праці.* Сутність продуктивності праці. Принципи управління продуктивністю. Показники і методи вимірювання продуктивності праці, що використовують на підприємствах. Динаміка продуктивності праці. Вимірники продуктивності праці.

7.2. *Фактори впливу на продуктивність праці.* Поняття про фактори зростання продуктивності праці. Класифікація факторів зростання продуктивності праці: матеріально-технічні, організаційні, соціально-економічні. Взаємозв'язок факторів і резервів зростання продуктивності праці.

7.3. *Резерви зростання продуктивності праці.* Сутність резервів зростання продуктивності праці. Класифікація резервів зростання продуктивності праці. Резерви зниження робочого часу. Способи виявлення і реалізації резервів.

Тема 9. Організація заробітної плати та стимулювання праці

9.1. *Сутність та функції заробітної плати.* Соціально-економічна сутність поняття "заробітна плата". Функції та принципи організації заробітної плати.

9.2. *Структура фонду оплати праці.* Характеристика структури заробітної плати: фонд основної, додаткової заробітної плати, інші заохочувальні і компенсаційні виплати.

9.3. *Основи організації заробітної плати.* Основи організації та регулювання сплати праці: взаємозв'язок рівня заробітної плати з рівнем цін, продуктивністю, структурою виробництва, доходами і прибутками. Елементи організації заробітної плати: технічне нормування, тарифне нормування праці, форми і системи оплати праці. Механізм регулювання заробітної плати. Нормативна база державного регулювання заробітної плати.

9.4. *Тарифна система оплати праці.* Сутність та призначення тарифної системи оплати праці. Характеристики основних елементів тарифної системи оплати праці: довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників, тарифні сітки, тарифні ставки, посадові оклади. Вдосконалення тарифної системи, застосування єдиної тарифної сітки. Компоненти винагороди за працю.

9.5. *Форми і системи оплати праці.* Перелік та коротка характеристика форм і систем оплати праці.

9.6. *Визначення заробітку при відрядній оплаті праці.* Відрядна форма оплати праці. Умови використання й системи відрядної форми оплати праці: пряма відрядна, відрядно-преміальна, відрядно-прогресивна, непряма відрядна, акордна.

9.7. *Визначення заробітку при погодинній оплаті праці.* Умови використання й системи погодинної форми оплати праці: пряма погодинна, погодинно-преміальна, з нормованим завданням. Організація оплати праці в виробничих бригадах.

9.8. *Безтарифна система оплати праці.* Контрактна система оплати праці. Сутність безтарифної системи оплати праці й особливості організації оплати праці працівників підприємств різних організаційно-правових форм власності.

9.9. *Характеристика систем преміювання.* Види преміювання. Система доплат і надбавок. Основні елементи преміальних систем.

Тема 10. Аналіз і планування трудових показників

10.1. *Сутність та інформаційна база аналізу трудових показників.* Завдання аналізу трудових показників. Інформаційна база аналізу.

10.2. *Аналіз забезпеченості підприємства персоналом.* Оцінка забезпеченості підприємства персоналом. Аналіз складу та структури кадрів. Показники руху персоналу. коефіцієнти плинності, обороту з вибуття, прийому, загального обороту, коефіцієнт стабільності персоналу, коефіцієнт постійності персоналу.

10.3. *Аналіз ефективності використання персоналу.* Структура фонду робочого часу. показники ефективності використання робочого часу. Факторний аналіз фонду робочого часу. Завдання аналізу трудомісткості та продуктивності праці. Показники аналізу трудомісткості та продуктивності праці.

10.4. *Аналіз витрат на оплату праці.* Мета та напрями аналізу виконання плану використання фонду заробітної плати. Аналіз структури, динаміки та ефективності використання Аналіз перевитрат або економії фонду заробітної плати. Визначення середньої оплати праці і спів відношення темпів її підвищення з темпами зростання продуктивності праці.

10.5. *Сутність, методи та завдання планування трудових показників.* Вихідні дані для планування. Завдання планування трудомісткості та чисельності персоналу.

10.6. *Методика планування трудових показників.* Методика планування продуктивності праці за факторами її зростання на основі відносно економії чисельності працівників. Розроблення плану продуктивності праці. Способи планування трудомісткості виробничої програми. Планування чисельності основних робітників та допоміжних робітників. Планування чисельності керівників та фахівців. Методи планування фонду заробітної плати. Етапи визначення планового фонду оплати праці.

Тема 11. Звітність і аудит у сфері праці

11.1. *Статистична звітність з праці.* Склад та структура статистичної звітності з праці. Інформація з форм 1ПВ (кв) та 1 ПВ (міс). Поняття інформаційного забезпечення управління соціально-трудовою сферою. Принципи інформаційного забезпечення: об'єктивність відображення процесів у сфері праці; єдність інформації; оперативність інформації, усунення дублювання інформації. Класифікація інформації. Характеристика та структура форм державної статистичної звітності з праці.

11.2. *Сутність, мета та завдання аудиту персоналу.* Поняття про аудит. Закон України "Про аудит та аудиторську діяльність в Україні". Мета та завдання аудиту персоналу. Сутність аудиту персоналу.

11.3. *Види та процедури аудиту персоналу.* Класифікація аудиту персоналу. Характеристика видів аудиту персоналу. Процедури аудиту персоналу: аудит трудового законодавства; аудит робочих місць; аудит витрат на оплату праці; аудит ефективності використання персоналу.

Тема 12. Організація та нормування праці

12.1. *Сутність і завдання організації праці.* Сутнісна характеристика та завдання організації праці. Наукові принципи організації праці, основні проблеми. Поняття, основні елементи, завдання і принципи організації праці

12.2. *Механізм організації праці.* Елементи організації праці. Управління організацією праці на підприємстві.

12.3. *Організація робочих місць.* Характеристика поділу та кооперації праці. Організація та обслуговування робочих місць. Умови праці та фактори, що їх визначають. Організація охорони праці на підприємстві. Трудова дисципліна.

12.4. *Сутність та завдання нормування праці.* Поняття про нормування праці. Принципи нормування праці.

12.5. *Система нормування праці.* Види нормативів з праці. Зміст нормування праці. Процес нормування праці.

4. Порядок оцінювання результатів навчання

Система оцінювання сформованих компетентностей у студентів враховує види занять, які згідно з програмою навчальної дисципліни передбачають лекційні, семінарські, практичні заняття, а також виконання самостійної роботи. Оцінювання сформованих компетентностей у студентів здійснюється за накопичувальною 100-бальною системою. Відповідно до Тимчасового положення "Про порядок оцінювання результатів навчання студентів за накопичувальною бально-рейтинговою системою" ХНЕУ ім. С. Кузнеця, контрольні заходи включають:

поточний контроль, що здійснюється протягом семестру під час проведення лекційних, практичних, семінарських, лабораторних занять і оцінюється сумою набраних балів (максимальна сума – 60 балів; мінімальна сума, що дозволяє студенту скласти іспит, – 35 балів);

модульний контроль, що проводиться у формі колоквиуму як проміжний міні-екзамен з ініціативи викладача з урахуванням поточного контролю за відповідний змістовий модуль і має на меті *інтегровану* оцінку результатів навчання студента після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни – змістового модуля;

підсумковий/семестровий контроль, що проводиться у формі семестрового екзамену, відповідно до графіку навчального процесу.

Порядок проведення поточного оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студента під час семінарських, практичних і лабораторних занять та виконання індивідуальних завдань проводиться за такими критеріями:

розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються; ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни; ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються; вміння поєднувати теорію з практикою при розгляді виробничих ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків у процесі виконання індивідуальних завдань та завдань, винесених на розгляд в аудиторії; логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, вміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки; арифметична правильність виконання індивідуального та комплексного розрахункового завдання; здатність проводити критичну та незалежну оцінку певних проблемних питань; вміння пояснювати альтернативні погляди та наявність власної точки зору, позиції на певне проблемне питання; застосування аналітичних підходів; якість і чіткість викладення міркувань; логіка, структуризація та обґрунтованість висновків щодо конкретної проблеми; самостійність виконання роботи; грамотність подачі матеріалу; використання методів порівняння, узагальнення понять та явищ; оформлення роботи.

Загальними критеріями, за якими здійснюється оцінювання позааудиторної самостійної роботи студентів, є: глибина і міцність знань, рівень мислення, вміння систематизувати знання за окремими темами, вміння робити обґрунтовані висновки, володіння категорійним апаратом, навички і прийоми виконання практичних завдань, вміння знаходити необхідну інформацію, здійснювати її систематизацію та обробку, самореалізація на практичних та семінарських заняттях.

Підсумковий контроль знань та компетентностей студентів з навчальної дисципліни здійснюється на підставі проведення семестрового екзамену, завданням якого є перевірка розуміння студентом програмного матеріалу в цілому, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння формулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни тощо.

Екзаменаційний білет охоплює програму дисципліни і передбачає визначення рівня знань та ступеня опанування студентами компетентностей.

Кожен екзаменаційний білет складається із 20 тестів та 3 практичних задач (ситуаційної, діагностичної та евристичної).

Практичні завдання передбачають вирішення типових професійних завдань фахівця на робочому місці та дозволяють діагностувати рівень підготовки і компетентності студента з навчальної дисципліни.

Результат семестрового екзамену оцінюється в балах (максимальна кількість – 40 балів, мінімальна кількість, що зараховується, – 25 балів) і проставляється у відповідній графі екзаменаційної "Відомості обліку успішності".

Студента слід **вважати атестованим**, якщо сума балів, одержаних за результатами підсумкової/семестрової перевірки успішності, дорівнює або перевищує 60. Мінімумально можлива кількість балів за поточний і модульний контроль упродовж семестру – 35 та мінімумально можлива кількість балів, набраних на екзамені, – 25.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни розраховується з урахуванням балів, отриманих під час екзамену, та балів, отриманих під час поточного контролю за накопичувальною системою. Сумарний результат у балах за семестр складає: "60 і більше балів – зараховано", "59 і менше балів – не зараховано" та заноситься у залікову "Відомість обліку успішності" навчальної дисципліни.

Виставлення підсумкової оцінки здійснюється за шкалою, наведеною в табл.

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЄКТС	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
74 – 81	C		
64 – 73	D		
60 – 63	E	задовільно	не зараховано
35 – 59	FX	незадовільно	
1 – 34	F		

Розподіл балів за тижнями згідно технологічної карти подано в табл.

Розподіл балів за тижнями

Теми змістового модуля		Лекційні заняття	Практичні заняття	Семінарські заняття	Перевірка есе	Презентація	Експрес-опитування	Перевірка домашніх завдань	Письмова контрольна робота	Колоквиум	Усього	
Змістовний модуль 1 Сутність та макроекономічні аспекти економіки праці	Тема 1. Економіка як напрям наукових досліджень та навчальна дисципліна	1 тиждень	0,2		0,2						0,4	
	Тема 2. Праця як сфера життя людини та провідний чинник економічної діяльності	2 тиждень	0,2	0,2				1			1,4	
	Тема 3. Соціально-трудові відносини як система	3 тиждень	0,2		0,2				5		5,4	
	Тема 4. Населення і трудовий потенціал	4 тиждень	0,2	0,2				1			1,4	
	Тема 5. Ринок праці	5 тиждень	0,2	0,2				1	5		6,4	
	Тема 6. Регулювання зайнятості населення	6 тиждень	0,2	0,2				1			1,4	
	Тема 7. Соціальне партнерство	7 тиждень	0,2		0,2					6	6,4	
Змістовний модуль 2. Мікроекономічні аспекти праці	Тема 8. Сутність, фактори та резерви зростання продуктивності праці	8 тиждень	0,2	0,2							0,4	
		9 тиждень	0,2	0,2				1			1,4	
	Тема 9. Організація заробітної плати та стимулювання праці	10 тиждень	0,2	0,2					5		5,4	
		11 тиждень	0,2	0,2							0,4	
		12 тиждень	0,2	0,2				1	5		6,4	
	Тема 10. Аналіз і планування трудових показників	13 тиждень	0,2	0,2							0,4	
		14 тиждень	0,2	0,2			5	1			6,4	
	Тема 11. Звітність і аудит у сфері праці	15 тиждень	0,1	0,1						6	6,2	
Тема 12. Організація та нормування праці	16 тиждень	0,1	0,1		10					10,2		
Іспит											40	
Усього			3	2,4	0,6	10	5	10	7	10	12	100

5. Рекомендована література

Основна

1. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносина : підручник / О. А. Грішнова. – 5-те вид., оновлене. – К. : Знання, 2011. – 390 с.
2. Гриньова В. М. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посіб. / В. М. Гриньова. – К. : Знання, 2010. – 310 с.
3. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посібн. / за ред. Г. В. Назарової. – К. : Знання, 2012. – 573 с.
4. Економіка праці та соціально-трудова відносина : підручник / А. М. Колот [та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук., проф. А. М. Колота ; ДВНЗ "Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана". – К. : КНЕУ, 2009. – 711 с.

Додаткова

5. Акіліна О. В. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посібн. / О. В. Акіліна, Л. М. Ільч. – К. : Алерта, 2010. – 733 с.
6. Березюк А. М. Економіка праці й соціально-трудова відносина : навч. посібн. / А. М. Березюк, С. М. Мельников, О. С. Попов ; Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського "Харк. авіац. ін-т". – Х. : ХАІ, 2011. – 105 с.
7. Гаврилюк Л. А. Економіка праці і соціально-трудова відносина : навч. посібн. / Л. А. Гаврилюк, А. Л. Бержанір, М. І. Дяченко ; за ред. проф. Л. А. Гаврилюка ; Уман. нац. ун-т садівництва. – Умань : [б. в.], 2011. – 416 с.
8. Гармідер Л. Д. Економіка праці і соціально-трудова відносина: навч. посібн. / Л. Д. Гармідер, С. О. Філатова ; Дніпропетровський ун-т економіки та права. – Дніпропетровськ : Вид. ДУЕП, 2009. – 638 с.
9. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносина : практикум : навч. посібн. / О. А. Грішнова, О. М. Білик. – К. : Знання, 2012. – 286 с.
10. Економіка праці і соціально-трудова відносина : навч. посіб. / Багорова І. В. [та ін.] ; Дніпропетр. держ. фінанс. акад. - Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. фінанс. акад., 2014. - 581 с.
11. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посіб. / С. М. Пилипенко, М. В. Горобинська, Л. І. Піддубна, та ін. – Х. : ХНЕУ, 2008. – 296 с.
12. Іляш О. І. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посібн. / О. І. Іляш, С. С. Гриневич. – К. : Знання, 2010. – 476 с.
13. Калина А. В. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / А. В. Калина ; Міжрегіон. акад. упр. персоналом. - Київ : Персонал, 2014. - 4987 с.
14. Управління персоналом та економіка праці : [учб. посіб.] / [М. І. Погорелов та ін.] ; за ред. проф. Погорелова М. І. [та ін.] ; Нац. техн. ун-т "Харків. політехн. ін-т". - Харків : Щедра садиба плюс : НТУ "ХПІ", 2015. - 521 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

15. Державний комітет статистики України. Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
16. Журнал "Управление персоналом" [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.top-personal.ru/>.
17. Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України. Режим доступу : <http://www.idss.org.ua/>.
18. Співтовариство кадровиків і спеціалістів з управління персоналом. Режим доступу : <http://hrliga.com/>.